

Thomas Hylland Eriksen
og Halvor Finess Tretvoll

KOSMOPOLITIKK

EN OPTIMISTISK POLITIKK FOR DET 21. ÅRHUNDRE

Boken kan kjøpes elektronisk f.eks.
på www.gnist.no

CAPPELEN

INNHOOLD

Forord	7
Innledning: Etter fremskrittstroen	13
En bekymringsdrevet politikk	29
Naturen slår tilbake	43
Overnasjonalitet og demokratiske underskudd	58
Rike og fattige land	84
Migrasjon	100
Fra cartoongate til en kosmopolitisk kulturradikalisme	113
Et nytt sosialdemokrati	135
Fra levestandard til livskvalitet	154
Etterord	175
Litteratur	179

FORORD

Et spøkelse hjemsøker verden: globaliseringen. Grenser forsvinner, nye blir streket opp. Alt flyter raskere og brer om seg hurtigere enn før, fra arbeidskraft og varer til fundamentalistiske ideer og mcdonaldisering. Globaliseringsprosessen har politiske, økonomiske, kulturelle og økologiske aspekter ved seg. Den skaper både frihet og ufrihet, undertrykkelse og frigjøring, forflatning og berikelse.

Å være mot globalisering er som å være mot Golfstrømmen. Den som ønsker seg tilbake til en verden der globaliseringsprosessen ikke har fått tak, vil kjempe mot krefter som ikke kan overvinnes. Det er ikke dermed sagt at man bør gi opp kampen for en bedre fremtid og henfalle til apati. Det vi hevder, er snarere at enhver brukbar politisk analyse må ha globaliseringen som utgangspunkt.

Noen av utfordringene som følger med globaliserin-

gen blir debattert i Norge. Det gjelder blant annet migrasjon, muligheten for spredning av farlige sykdommer og klimaendringer. Men den politiske debatten defineres og begrenses av ideen om nasjonalstatens ukrenkelighet. Dette kommer dels til uttrykk som nostalgisk lengsel etter en norsk sosialdemokratisk etterkrigsidyll. Etter som den nasjonale politikken er enklere håndterbar og mindre uoversiktlig enn den globale, viser det seg også i form av ønsketenkning. Og dels er de nasjonale strømningene en ubevisst reaksjon på den avmaktfølelsen globaliseringen skaper.

I Sverige har det de siste årene foregått en intens debatt mellom «globalvänstern» og «nationalvänstern». Tidsskriftene *Arena* og *Ordfront* har representert ytterpunktene, og debatten har fått bredt nedslag også i pressen. I Norge dominerer «nationalvänstern» både politikken og det offentlige ordskiftet. Denne boken er et oppgjør med et slikt ufullstendig verdensbilde. Mot et nasjonalstatlig fortolkningshegemoni setter vi *kosmopolitikken*, en visjon for en verden der rettigheter og plikter er uavhengig av nasjonal tilhørighet, der begreper som rettferdighet og frihet ikke stopper ved Norges grenser.

Utenfor Norge har det blitt skrevet mye om *kosmopolitisme*, kosmopolitikkens moralfilosofiske tvillingbror,

men få har gjort forsøk på å løse globaliseringens konkrete utfordringer med utgangspunkt i ideen om at verden er ett sted, og også bør bli ett politisk fellesskap. Det er dette kosmopolitikken handler om.

Av og til hevdes det at globaliseringen fører til en innskrenkning av det politiske handlingsrommet. Det er riktig at rammene rundt politikken forandrer seg når stadig færre hendelser og fenomener er begrenset geografisk. Men utviklingen har også brakt nye muligheter med seg. Dem må vi gripe, skal vi make å føre den radikale politikens ideer om frihet, likhet og brorskap videre inn i en ny tid. Uvante utfordringer har dukket opp som en konsekvens av at verden knyttes tettere sammen, men de er ikke uoverkommelige. Denne boken peker ut noen løsningsforslag.

Etter at venstresiden hadde fått Berlinmuren i hodet, ble det tydelig at politikken ikke lenger kan beskrives ved hjelp av enkle konfliktlinjer som øst-vest, nord-sør eller høyre-venstre. De siste tjue årene har det oppstått nye politiske dilemmaer som ingen av de tradisjonelle politiske retningene har tilfredsstillende grep om: Hvordan bør vi forholde oss til de forskjellige formene for risikoer som globaliseringen fører med seg? Hva med den risikostyrte politikken tendens til å innskrenke person-

vernet og rettssikkerheten? Finnes det troverdige og gjennomførbare løsninger på miljøutfordringene verden står overfor? Må vi sette bilen i garasjen for godt og legge ned det meste av industrien for å hindre den globale oppvarmingen? Når er det legitimt å intervensere militært for å stoppe grove overgrep mot sivilbefolkningen? I Bosnia, Rwanda eller Darfur? I Irak eller Iran? Hva med Nord-Korea, det kanskje mest undertrykkende regimet i verden i dag? Hvordan kan de overnasjonale institusjonene gjøres mer demokratiske og samtidig være i stand til å fatte effektive beslutninger? Hvordan bør bistandsregimet endres slik at vi faktisk bidrar til utvikling i fattige land? Hva bør kjennetegne en human innvandringspolitikk? Hvor går grensen for toleranse i møtet mellom islam og det kristensekulære Vesten? Hvordan ser fremtiden ut for den europeiske velferdsstatsmodellen når Kinas vekst truer konkurransevnen?

Målet med denne boken er å tenke gjennom disse spørsmålene. Vi peker ut noen retninger for en fornyelse av det radikale prosjektet og presenterer en optimistisk politikk for det 21. århundre. Dette er et forsøk på å gi konkret innhold til kosmopolitikken. Vi tar slagordene om global solidaritet og miljøansvar alvorlig, setter livskvalitet foran levestandard, like muligheter og økt

sosial mobilitet foran deregulering av økonomien, kulturelt mangfold og toleranse foran felles identitet, og i en presset stund foretrekker vi ambivalens fremfor fundamentalisme. En slik politikk er basert på det vi kaller en *syltynn universalisme* – en insistering på at noen verdier er ukrenkelige og felles for alle, men denne universalismen går likevel langt i å anerkjenne forskjeller. Et europeisk samfunn av i dag må kunne tolerere både homofile adoptivforeldre, IKEA-ansatte i hijab og vestlandskristendom.

Balansen mellom forskjellighet og likhet må gjenfinnes. Der det i dag er forskjeller, går kosmopolitikken ofte inn for universalisme. Der det i dag er krav om likhet, går kosmopolitikken inn for pluralisme. Dette er et grunnleggende tankemønster vi gjør bruk av i tilknytning til de fleste spørsmålene som diskuteres i denne boken. Mange av dem som innvandrer til Norge, opplever at de får det verste fra to verdener: De tvinges til likhet der de krever retten til forskjellighet, og møter forskjellsbehandling der de har krav på likhet. I den globale økonomien er det behov for felles minstestandarder når det gjelder lønninger, arbeidsrettigheter og miljøkrav. På andre områder må det tillates større variasjon. Det finnes flere veier til økonomisk og politisk utvikling enn den amerikanske.

USA kan ikke presse sin versjon av demokrati og markedsøkonomi ned over hodene på andre. I møtet mellom islam og det kristensekulære Vesten må noen universelle verdier ligge fast, men ikke nødvendigvis de som fremheves i dag. Samtidig må toleransen for kulturell variasjon bli større på andre områder. Hva gjelder velferdsstaten, er målet like muligheter, men det er mange veier til et godt liv.

Målet med denne boken er å dreie den politiske debatten i Norge mot muligheter snarere enn bekymringer, global tenkning heller enn nasjonal selvopptatthet. Norge, med sin oljesmurte velferdsstat og sin aktive rolle i internasjonalt samarbeid, har alle muligheter til å utrette noe stort. Men da må mange av kartene som preger den politiske tenkningen oppdateres. Dette er et bidrag til å fikse på noen av dem.

Oslo, sommeren 2006

INNLEDNING: ETTER FREMSKRITTSTROEN

Blant intellektuelle og radikalere er det vanligere å klage over kvaliteten på løssalgsaviser som *VG* og *Dagbladet*, enn å takke sin skaper for at Norge er et land uten folkemord, men med lønnet barselpermisjon. Også i 2005 skåret Norge høyest i verden på FNs *Human Development Index*. Det var for femte gang på rad. Landet er rikt og velorganisert, med velferdsordninger som fungerer på måter man bare kan drømme om nesten overalt ellers i verden. Vi burde prise oss lykkelige over at journalistenes vanskeligste oppgave består i å finne troverdige «vinklinger» for å gi inntrykk av at det foregår noe spennende.

Våre snusfornuftige og søvndyssende politikere tar igjen sin mangel på visjoner ved å oppføre seg mer som alminnelige lønnsmottagere enn som stormannsgale småkonger. Det er et sunnhetstegn at ingen foreslo å

bygge prangende monumenter i forbindelse med hundreårsjubileet for unionsoppløsningen i 2005, selv om landet saktens hadde hatt råd til det. Det ville vært et vitnesbyrd om det oljerike Norges storhet dersom landet ikke etterlater seg et eneste monument når rikdommen tar slutt om noen tiår. Men her begynner resonnementet å svikte. For det bygges faktisk monumentalbygninger i Norge, til dels med private midler. Ta hyttepalassene, for eksempel. I Oppdal finnes det en «fjellhytte» med 32 doer. Den står der ikke til ære for åndens makt over kjødet eller en eller annen storartet kollektiv prestasjon. Snarere tvert imot.

Det er da man blir minnet om at mange av utlendingene som forviller seg hit, reagerer med undring over det de ser. For en stund siden skrev den fremragende spaltisten John Matshikiza en kommentar i Johannesburg-avisen *Mail and Guardian* om et besøk i Skandinavia. Etter at vertskapet hadde vist ham og hans medreisende Vikingskipene, Vigelandsparken og hoppbakken i Holmenkollen, var det tid for å diskutere fremtidig bistand til Sør-Afrika. De blonde menneskene med sin bleke, nesten gjennomsiktige hud og milde, sørgmodige smil, hadde satt sine uutgrunnelige lyseblå i ham over tekoppene og spurt, ærlig og åpenhertig: Så, hva vil dere? Har vi vært

for opptatt av kvinnerettet bistand og drevet for lite med utvikling av næringslivet? Bør vi være mer fokuert på AIDS? Tror du lokaldemokratiet i ditt land trenger mer støtte?

Hadde Matshikiza vært innforlivet med vertslandets kulturhistorie, ville han kanskje ha skrevet at han måtte ha havnet på feil klode. I stedet innrømmet han at han ble rammet av et anfall av uforklarlig angst, der i det pastellfargede møterommet. Han ble nemlig svar skyldig – han ante ikke hva som skulle til – men det var langt verre at heller ikke de gavmilde skandinaviske ekspertene hadde en klar idé om hvordan de ville bidra til Sør-Afrikas utvikling. Her satt de, med enorme gavebudsjetter, og spurte mottageren hva slags gaver de skulle satse på i inneværende sesong. De ville gjerne være sjenerøse, men visste ikke lenger hvordan. Det norske bistandsregimet lider av en mangel på politisk realitetssans. Godheten smører vårt nasjonale selvbilde, men fører ikke nødvendigvis til utvikling i sør, noe vi kommer tilbake til i et senere kapittel.

Norge er en blanding av den rike onkel – mer gavmild enn onkel Skrue, men også mer virkelighetsfjern – og Storeulv dagen derpå, altså etter at han har spist de tre grisene. Det som mangler, er visjoner for hvordan vi kan bruke all rikdommen til noe mer enn hyttepalasser,

ny flatskjermtv og lavere bensinavgifter, noe som kunne skapt større engasjement i en befolkning der én av to, ifølge undersøkelser, blåser i politikk. I fravær av et stort kollektivt prosjekt som kunne ha ført til begeistring og stimulert hver enkelt til å overgå seg selv, fikk vi i 1994 parodien på et slikt prosjekt, nemlig Lillehammer-OL. Blant våre politikere finnes det en utbredt frykt for at globaliseringen skal føre til at den norske felleskulturen forvitrer. OL var en nasjonalistisk festival som skulle bøte på denne innbilte faren. Men ansvarlige politikeres jakt på et felles verdigrunnlag for det de åpenbart tror er et forvirret norsk folk, har ikke ført til stort annet enn det dypt problematiske KRL-faget. I det hele tatt har de ulike forsøkene, fra Gudmund Hernes' skolereformer til Jaglands norske hus og Kjell Magne Bondeviks verdikommission, vært tilbakeskuende og knyttet til de uforpliktende restene av vår norske og kristne kulturarv. Det er ingen løsning for det 21. århundre, men en nærsynt og angstbitersk refleks som er kosmopolitikken fremmed.

I mangel av en visjon for landet og verden, satses det i Norge heller på plettfri vandel og effektiv administrasjon. Heldigvis har Norge fremdeles muligheten til å gjøre noe storartet: Landet burde først som sist satse på livskvalitet i stedet for velstandsøkning, bruke oljepengene

på bistand og forskning på miljøvennlige energikilder og jobbe intensivt for demokratiske overnasjonale institusjoner. Da ville ikke lenger tohodede kalver og hvalfangst være grunnen til at internasjonale medier interesserer seg for landet, og hyttepalassene ville stå der som tause gravstøtter over en desorientert tidsånd.

Mye har skjedd i verden i løpet av de få årene som er gått siden slutten på den kalde krigen. Også etterkrigstiden var motsetningsfylt, og mange fryktet atomvåpnernes ødeleggende kraft. Denne tiden var likevel tryggere og preget av en uhildet fremtidstro, i alle fall frem til oljekrisen i 1973. Det var en periode som politisk sett ble definert hovedsakelig gjennom to akser: øst-vest og nord-sør. Konflikten mellom supermaktene USA og Sovjet skar gjennom, og overskygget, de fleste andre politiske motsetninger. I rommet mellom supermaktene dannet det seg mange slags politiske bevegelser. Ofte var det livlig politisk debatt, og mange originale ideologiske eksperimenter ble utført. (Den norske maoismen var ikke på noen måte det viktigste.) Det var velstandsvekst i de rike landene, og problemer var til for å løses. Parallelt førte avkoloniseringen på 50- og 60-tallet og fremveksten av store, utdannede middelklasser i den tredje verden til at en ny politisk spenning supplerte den kalde krigens: kon-

flikten mellom nord og sør. Det var en verden med klare motsetninger.

Tiden etter 1990 har vært mer uoversiktlig. Nå er det bare én supermakt igjen. Kriger som ble begrunnet med ideologiske motsetninger eller konkurranse mellom Sovjet og USA, er blitt erstattet av andre typer konflikter. Det har oppstått en rekke borgerkriger med etniske eller religiøse fortegn, som på Balkan. Og mange konflikter er territorielt og verdimessig utydelige, som USAs «krig mot terrorisme», eller krigen i Kongo sist på nittitallet, der minst åtte afrikanske stater var involvert, i tillegg til mer enn ti geriljabevegelser med ulike og kryssende agendaer. Folkemordene i Rwanda våren 1994 og Bosnia på omtrent den samme tiden brakte spørsmålet om humanitær intervensjon på dagsordenen. Statenes suverenitet kunne ikke lenger være absolutt – en innsikt USAs hauer har brukt for hva den er verdt og vel så det. Det ligger et grunnleggende dilemma knyttet til legitimitet, folkerett og menneskerettigheter under denne utviklingen. Vi kan spissformulere det slik: De fleste er enige om at det var galt å invadere Irak. Samtidig taler det meste for at det var uansvarlig å ikke gripe inn i Rwanda, der minst 800 000 tutsier og moderate hutuer ble slaktet ned i løpet av tre måneder. Men hva er den avgjørende forskjellen

som fører til at vi vurderer de to situasjonene så ulikt? På den ene siden kan veien til helvete brolegges med gode intensjoner, som i Irak. På den andre siden risikerer vi å ikke gripe inn når situasjonen er i ferd med å bli et helvete på jord, som i Rwanda. Hvordan skal vi avgjøre når det er legitimt å gå til aksjon? Det neste spørsmålet dreier seg om hvordan vi eventuelt bør gripe inn. Hvordan kan freden sikres når krigen er over?

Situasjonen er i dag mer uoversiktlig enn under den kalde krigen, og internasjonale institusjoner som FN og NATO befinner seg i en uavklart stilling. For ikke å snakke om EU etter fadesen som oppstod da Nederland og Frankrike stemte nei til grunnloven sommeren 2005, eller WTO etter sammenbruddet i forhandlingene om en ny handelsavtale sommeren 2006. Det kjempes om hvilken innflytelse disse organisasjonene skal ha, og organisasjonene sliter fortsatt med å redefinere sine roller etter at Sovjetunionen kollapset. Dette er tema for kapitlet om overnasjonalitet.

Begrepene nord og sør gir heller ikke like mye mening lenger, og har i økende grad begynt å blande seg sammen: I enkelte land i sør nyter store deler av befolkningen en levestandard som ikke står tilbake for den i nord, mens det i mange av de nordlige landene – ikke minst i

Øst-Europa, men også i for eksempel USA – finnes store befolkningsgrupper som lever på «tredje verden-nivå». Det mest talende eksemplet er kanskje Brasil, hvor like store deler av befolkningen er overvektige og underernærte. Fattigdommen har også skiftet karakter. Kanskje så mye som en sjettedel av verdens befolkning lever nå i en storbyslum. Det danner seg gigantiske permanente slumbeltes rundt Mexico City, langs kysten fra Nigeria til Ghanas hovedstad Accra, mellom Rio de Janeiro og São Paulo, og mange steder i Kina og India. Dette er en form for globalisering som berører minst like mange som spredningen av Internett og McDonald's-restauranter.

Det er på tide å revurdere de grunnleggende politiske tankemønstrene våre. Fordi det mangler et rammeverk som de nye politiske spørsmålene kan fortolkes innenfor, er helheten i politikken tapt av syne. Da Sovjetunionen falt fra hverandre og Kina gikk i gang med økonomisk liberalisering, oppstod en allmenn enighet om at marxismen var steindød. Enkelte tidligere marxister skammet seg og bekjente sine synder; mange av dem skapte seg en ny ideologisk profil som liberale demokrater. Noen gikk fra én ytterlighet til en annen ved å omfavne høyresidens nyliberalisme, som gikk inn for en svak stat og markeds-kreftenes frie spill. De politiske partiene i vestlige land er

blitt stadig likere hverandre, og det er en av årsakene til at politiske valg nå om dagen handler mer om personer enn om ideologi. Mens den globale økonomien tilsynelatende låser de etablerte politiske partienes handlingsrom og fører til trafikkork i midten, føler stadig større befolkningsgrupper seg fremmedgjort fra de politiske elitene. Å forklare velgerne hvorfor det finnes en handlingsregel som begrenser bruken av oljepengene, eller det faktum at lønnsforskjellene øker med samme takt uavhengig av om finansministeren heter Foss eller Halvorsen, er en stor pedagogisk utfordring. Styringselitene har villig gått med på å omforme politikk til administrasjon av petroleum- og fiskeriselskapet Norge AS (der vi alle eier en liten andel, men har overlatt kontrollen til andre). I kjølvannet av dette kan populistiske partier tiltrekke seg proteststemmer. I begynnelsen av mars 2006 viste meningsmålingene at FrP var blitt Norges største parti.

Vi lever i en utydelig tid. «De store fortellingene» har mistet sin overbevisningskraft og «ideologiene er døde». Allerede i 1959 definerte den radikale sosiologen C. Wright Mills det postmoderne som en tilstand der økt kunnskap ikke nødvendigvis fører til økt rasjonalitet. Det var stalinismen han hadde i tankene, men beskrivelsen passer også godt på en verden der troen på universelle

samfunnsmodeller som skal gi fremskritt og velstand til alle, er nesten helt borte. Globaliseringen har ført til økt sårbarhet. Varer og mennesker beveger seg raskere og oftere. Det gjelder også farer. En eksistensiell usikkerhetsfølelse har tatt bolig i folket. Risiko har blitt et av politikkenes kjernebegreper. Men risikohåndteringen kan også legitimere innskrenkninger i personvernet og rettsikkerheten, som i mye av anti-terrorlovgivningen etter 11. september. Fryktens politikk tar vi for oss i det neste kapitlet.

På tross av at 1990-tallet er forbi, beholder ironien stillingen som et utbredt retorisk virkemiddel i den offentlige debatten. Å iscenesette seg selv, som «radikal», som «original» eller som «autentisk» er blitt viktigere for debattantene enn å diskutere de store problemene verden står overfor: urettferdig fordeling, krig, miljødeleggelse og ukontrollert befolkningsvekst, for å nevne noen. Ironi kan være et effektivt virkemiddel for å slippe unna slike tilsynelatende uløselige problemer. Men ironien kan også brukes politisk. På den ene siden har det blitt enklere å leke med identiteter. Man kan være mann eller kvinne, nordmann eller pakistaner, på flere ulike måter. Kjønnroller og andre normer har blitt mer tøyelige, som om de står i anførselstegn. Det er en positiv utvikling som gir fri-

het når man føler seg satt i bås. På den andre siden brukes ironien til å latterliggjøre engasjerte idealister. Begrepet «politisk korrekthet» dukket opp i USA på åttitallet og festet seg som en del av den alminnelige talemåten i løpet av nittitallet. I dag er «politisk korrekthet» blitt et så nedsettende uttrykk i Norge at betegnelsen «politisk ukorrekt» brukes som en positiv karakteristikk av «uredde» debattanter som «tør å si det som det er». Hvis man er for alle virkemidler som kan fremme humanisme, minoritetsrettigheter, toleranse, fred og rettferdighet, risikerer man å få stempelet politisk korrekt, i alle fall hvis man har en passelig naiv og optimistisk stil, og fremmer sine synspunkter på en forutsigbar måte i et språk som tar sikte på ikke å støte noen. Mennesker som passer inn i denne kategorien finnes sikkert, men problemet er at sarkasmen gjør idealistene som arbeider for en bedre verden til en gjeng komiske og ikke så rent lite ynkelige figurer. Samtidig virker det som om beskyldningen ikke nødvendigvis innebærer at synspunktene er dumme, onde eller feilaktige, men først og fremst at de er *kjedelige*. Slik har politikk fått preg av å være estetikk. Samtidig har estetikens politikk ikke fått nok oppmerksomhet. Ikke minst i et flerkulturelt samfunn må identitet og kultur bli viktige politiske dimensjoner. Hybride identiteter, variasjon og

mangfold er nøkkelbegrep for kosmopolitikken. En fornyet radikal politikk må ta opp slike spørsmål. Den kan ikke bare konsentrere seg om økonomi og klasseforhold. Dette går igjen i kapitlene om innvandring, om møtet mellom islam og Vesten, og om velferdsstatens fremtid, der vi avviser sivilisasjonskritikk som knytter konsumentkultur, individualisme og kapitalisme sammen i en diabolisk treenighet.

Kapitalismen skaper både rikdom og fattigdom, for ikke å snakke om miljøproblemene den nesten alltid fører med seg. Sosialistiske prosjekter har mer eller mindre konsekvent vært mislykket, på flere måter og av ulike grunner; viktigst er kanskje sosialistenes tendens til å marginalisere individet på grunn av statens sentrale rolle. Miljøproblemene var dessuten større i sosialistiske enn i kapitalistiske industriland. Ren anarkisme har aldri vært forsøkt i komplekse samfunn, og det skal vi sannsynligvis være glade for. Nei, det er et kjedelig faktum at ut fra et humanistisk perspektiv er de mest vellykkede moderne politiske prosjektene de sosialdemokratiske, fra Skandinavia i nord til Kerala og New Zealand i sør. I det tjuende århundret bidro de til utjevning av muligheter, en fordelingspolitikk som dempet sosiale ulikheter uten å

fjerne dem på totalitære måter, og en blandingsøkonomi der både planleggere og markedstilhengere fikk sitt. Sosialdemokratiet har dessuten representert både rettsikkerhet og en relativt høy grad av åpenhet i byråkrati og politikk. Haakon Lies tordnende røst, hans moralske knyttneve som opposisjonen mot NATO-medlemskap ble møtt med i etterkrigstiden, er det mest nærliggende eksemplet på at denne tradisjonen også hadde en autoritær side i Norge. Til tross for dette var sosialdemokratiets visjon den minst problematiske, og den var praktisk gjennomførbar.

Svakhetene i det sosialdemokratiske prosjektet er imidlertid blitt stadig tydeligere de siste tiårene. Det norske sosialdemokratiet har befunnet seg i krise siden 1980. Berlinmurens fall akselererte problemet. Å skape sammenheng mellom arven og tradisjonen på den ene siden, og løsninger på problemene som følger globaliseringen på den andre, har vist seg å være en enorm utfordring for denne bevegelsens ledende kvinner og menn. Det hele var – og er fortsatt – en identitetskrise som bunner i en manglende evne til fornyelse etter at velferdsstaten var ferdigbygd og oljen funnet. Sosialdemokratiet er ute av stand til å håndtere forskjeller, for eksempel kulturforskjeller, som noe annet enn mangler. De ressur-

sene som bor i et flerkulturelt samfunn forsvinner derfor fra synsfeltet. Globalisering blir sett på som en trussel mot statsmakten mer enn som en kilde til nye mulige styringsformer og et nytt grunnlag for global sosial rettferdighet. Den sosialøkonomiske tenkemåten som ligger til grunn for sosialdemokratiet er heller ikke uproblematisk; fetisjeringen av lønnsarbeid og konvensjonelle oppfatninger av produktivitet har både gjort det stigmatiserende å være uten jobb og skapt få nisjer for alternativt livsinnhold, som ideelt arbeid eller kunsterisk virksomhet. Det er noe som skurrer ved en modell som prediker at hele folket skal i lønnet arbeid når 600 000 mennesker (i en befolkning på 4,5 millioner) er uføretrygdete eller langtidssykemeldte. Modellen er ute av stand til å lage et arbeidsmarked der det er rom for alle.

Ganske mange yrker er forsvunnet i løpet av de siste årene, ikke minst de ufaglærte – det er ikke videre lett å få hyre som matros eller bli lærling hos en mekaniker lenger. Slik har nåløyet for å komme inn på arbeidsmarkedet blitt trangere. I den andre enden av spekteret har ordet «utbrenthet» sklidd inn i dagligtalen. Tidligere var det et moteord. Nå er det noe «alle» snakker om, og det er neppe tilfeldig. Arbeidstiden har gått ned, men stressnivået er steget i mange yrkesgrupper. Sosiologen Ivar Frø-

nes mener «fritidsklemma» er en ny velstandssykdom, og tilføyer at nordmennene er rike, men misfornøyde. Dette er tema for bokens siste kapittel.

Norge har råd til å gjøre hva som helst. Samfunnet er rikt, velorganisert og uten større sosiale konflikter. Derfor er visjonsfattigdommen ikke bare pinlig, men skammelig. Dette landet, som fikk sine femten minutters berømmelse da Brundtland-kommisjonen anbefalte bærekraftig utvikling i 1988, lever samtidig godt på å selge fossilt brennstoff til verden, og fører en fiskeripolitikk som får lite flatterende skussmål internasjonalt. I et kapittel om miljø tar vi opp denne utfordringen.

Kort sagt løste sosialdemokratiet mange av det 20. århundres problemer, men det 21. århundre har gitt oss nye utfordringer. Det er ingen grunn til å tro at disse kan overvinnnes med de samme virkemidlene som tidligere. Men det er heller ingen grunn til å møte de endrede rammeforholdene med noe annet enn håp og optimisme. I en globalisert verden er det nødvendig å overskride nasjonalstatens grenser når man tenker politisk. Det nye mangfoldet innvandring fører med seg, gjør dessuten standardiserte enhetsløsninger ugjennomførbare og lite ønskelige. Vi trenger originale og konkrete forslag, og vi

KOSMOPOLITIKK

trenger et helhetlig politisk grunnlag som skaper sammenheng og mening i et fornyet humanistisk prosjekt. Vårt svar er kosmopolitikken. I kapitlene som følger, presenterer vi kosmopolitiske løsningsforslag på noen av de største problemene verden står overfor i dag.